

Historiens plass i pedagogikkstudiet ved universitetet i Oslo

Af Knut Tveit

Historisk sett har pedagogikken stått svakt ved Universitetet i Oslo. Eiendommelig nok gjaldt dette framfor alt de såkalte "lærerfakultetene" (Hist.fil. og Mat.nat.). Teologene f.eks. fikk et praktisk-teologisk seminar i 1842, 65 år før lektorene fikk en tilsvarende praktisk-pedagogisk utdanning. Men denne ble *ikke* lagt til Universitetet, men til en ny og separat institusjon: Pedagogisk seminar. Å *studere* pedagogikk som *fag* ved Universitetet var ikke mulig før Pedagogisk forskningsinstitutt (PFI) ble opprettet i 1938.

Det er vert å merke seg at både Pedagogisk seminar og PFI kom i stand etter initiativ fra lærerhold. Lektorene var aktive rundt hundreårskiftet for å få opprettet et seminar, og en mannsalder senere krevde *alle* lærerorganisasjonene i Norge en lærestol for pedagogikk ved Universitetet i Oslo. Kravet blev innfridd i 1938, da Helga Eng ble professor i faget.

Helga Eng var imidlertid ikke den første pedagogikkprofessoren i Norge. Otto Anderssen – den første bestyrer ved Pedagogisk seminar – fikk et personlig professorat i 1909. 9 år senere ble seminaret knyttet til Universitetet, med Anderssen som leder og ordinær professor i pedagogikk. Tilknytningen varte imidlertid bare i 4 år. Den sakkyndige komiteen som skulle vurdere søkerene til stillingen etter Anderssen i 1921 fant ingen kompetent som *både* bestyrer og professor i pedagogikk. Universitetets to medlemmer av komiteen anså seg bare sakkyndige på "det psykologiske" området og satte Helga Eng på førsteplass. Den høyere skoles to representanter fant bare å kunne uttale seg om "almindelig pedagogikk, pedagogikkens historie og bestyrerstillingen", og innstilte – sammen med Otto Anderssen – historikeren Einar Sigmund som den eneste kompetente. Innstillingen førte til et forslag om å dele stillingen etter Anderssen i to: en professor/dosent i *pedagogisk psykologi* og en bestyrer. Departementet sluttet seg til forslaget, men bevilget bare penger til den sistnevnte stillingen.¹ Pedagogisk seminar blev atskilt med egen rektor i 1922, og ble først innlemmet i Universitetet igjen i 1988. I denne artikkelen kommer en derfor til å konsentrere seg om pedagogikkstudiet ved PFI.

Forholdet til psykologien var én av årsakene til at Pedagogisk seminar blev skilt fra Universitetet i 1922. Otto Anderssen var historiker, med doktorgrad i generell historie. 1910-20 skrev han et firebindsverk i pedagogisk idéhistorie. Einar Sigmund var den første som tok doktorgraden i norsk skolehistorie (om filantropismens innflytelse på den lærde skole). Som nevnt ovenfor var pedagogisk historie ett av kvalifikasjonsområdene for et professorat i pedagogikk i 1921. Men det er like fullt ingen tvil om at det var psykologien som hadde anseelsen ved Universitetet. Den historiske pedagogikken hadde "tidsånden" mot seg, for å sitere Helge Dahl.²

Opprettelsen av Pedagogisk forskningsinstitutt

Den faglige profilen ved PFI må ses på bakgrunn av den meget sterke posisjonen *psykologien* hadde innenfor pedagogikken i hele mellomkrigstiden. De nevnte lærerorganisasjonene stilte ikke krav om et professorat i *pedagogikk*, men i *pedagogisk psykologi*. Det gikk som nevnt til Helga Eng.

Helga Eng (1875-1966) var en pioner, både som kvinnelig akademiker og som pedagog. Etter lærerprøve (1895) og examen artium (1903) fikk hun stipend for å studere psykologi ved universitetene i Leipzig og Halle. I 1913 tok hun som tredje norske kvinne doktorgraden, på et tema fra barnpsykologien. Etter hvert fanget kunstpedagogikken hennes interesser, og de arbeidene hun la fram om barnetegninger gjorde henne internasjonalt kjent. Et forslag fra Norges lærerinneforbund i 1922 om å få opprettet et dosentur for henne ble ikke innvilget, men Stortinget bevilget midler til en stilling for henne som foreleser ved Universitetet for kandidatene ved Pedagogisk seminar. Fra 1925 gav hun hvert semester forelesninger i pedagogisk psykologi.

Helga Eng var på inge måte ensidig, men det er ingen tvil om at hun først og fremst var psykolog. Psykologien var for henne langt på vei et livssyn, "en ny tids humanisme" som hun uttrykte det i 1925. Verken historien eller andre disipliner kunne gi henne et slikt samlende syn: "en mere tiltrekkende videnskap kan ikke lett finnes enn studiet av sjelens vekst."³ Men komiteen som vurderte henne for professorat i 1937 gav henne også idéhistorisk kompetanse.⁴

Helga Engs første store faglige utfordring som bestyrer var å utarbeide studieplaner for det nye universitetsfaget. I februar 1938 skrev hun til professor Rudolf Anderberg i Uppsala, der hun bl.a. spurte om hvilke disipliner som inngikk i faget ved svenske universiteter. Anderberg – som hadde sittet i bedømmelseskomiteen hennes – sendte omgående studieplanen i Uppsala. Utkastet hennes til studieplan er imidlertid lite preget av denne planen. Heller ikke brukte hun pedagogikkplanen fra Pedagogisk seminar som mønster. Hun lagde sin egen, der pedagogisk psykologi ble meget sterkt fokusert.

I oktober 1938 nedsatte rektor ved Universitetet en egen komite til å ta seg av saken, den såkalte Pedagogikk-komiteen. I denne satt foruten Helga Eng to professorer i idéhistorie, én rektor fra den høyere skole og tre skolehistorikere (Einar Boyesen, Einar Høigård og Herman Ruge).⁵

Innholdsmessig fikk planen av 1939 en klar tredeling (prosentene nedenfor viser pensumfordelingen til bidag):

- psykologi (60 %), sosiologi (5 %), etikk (0 %)
- historisk pedagogikk (20 %)
- oppdragelses- og undervisningslære (10 %), skolehygiene (5 %), praksis

Det sterke historiske innslaget i Pedagogikk-komiteen rokket ikke ved psykologiens dominans. I innledningen til planen heter det karakteristisk nok følgende: »I studiet av pedagogikk har psykologien så stor betydning at nutidens pedagogikk til dels kan oppfattes som anvendt psykologi.«⁶ I *praksis* skulle imidlertid også *historien* få en sentral plass i studiet. Ikke minst går dette fram av retningslinjene for eksamen, som indikerer at faget hadde to hoveddeler: en psykologisk og en historisk. Dette skyldtes framfor alt Einar Høigård. I

februar 1938 søkte han Universitetet om å opprette en stipendiatstilling for historisk pedagogikk. Han begrunnet søknaden med at studiet av oppdragelsesprosessen hadde to utgangspunkter: "et psykologisk og et historisk". Med en slik stilling ville "det være mulig også å få den annen hovedside av den pedagogiske forskning representert ved Universitetet".⁷

Pedagogikkstudiets struktur og faglige profil 1940-1990

Pedagogikkstudiet har gjennomgått store strukturelle endringer de siste 50 år. Etter planen av 1939 hadde pedagogikkstudiet to nivåer: bifag (1½ år) og hovedfag (1½ år). I 1958 ble studiet tredelt: grunnfag (1 år), mellomfag (1½ år: grunnfag = 1 år + mellomfagstillegget = ½ år) og hovedfag (1½ år, 2 år fra 1981). I perioden 1974-1990 hadde instituttet et sosialpedagogisk alternativ på alle de tre nivåene.

Fra 1938-1989 har det vært et magistergradsstudium for spesielt forskningsmotiverte studenter. Pensum var valgfritt, og det ble lagt relativt stor vekt på avhandlingen (som måtte være laudabel). Studiet bygde på to støttefag, de ene *måtte* være psykologi).

I 1961 fikk PFI et eget embetsstudium i pedagogikk, i 4 avdelinger. Det er profesjonsrettet, og praksis inngår i studiet. Overlappingen til mellom- og hovedfag har variert. Fra 1977 har 2. avd. vært identisk med grunnfag (1. avd. er forstudier), 3. og 4. avd. er atskilte studier. Kravene til hovedoppgaven er som til hovedfag.

Disse strukturelle forandringene i studiet har fått klare konsekvenser for den faglige profilen. Det har gått ut over historien at embetsstudiet fortrenget magistergradsstudiet. PFI har endret faglig profil i de 50 år som har gått. Det mest iøynefallende er at psykologien er blitt redusert, didaktikk og forskningsmetoder har ekspandert, filosofi og sosiologi har kommet til. Utviklingen er enklest å dokumentere for grunnfag, fordi de høyere nivåene har valgfritt pensum (tabell 1). Men *fellespensumet* der følger stort sett fordelingen på grunnfag. På embetsstudiet har psykologi og didaktikk vært hoveddisiplinene, spesielt gjelder dette 4. avdeling. Siden 1977 har om lag 10 % av pensum på 3. avdeling vært fra historisk pedagogikk. Dette er en klar tilbakegang i forhold til den plassen historien hadde tidligere (på 2. avd.): 12 % i 1961, 26 % i 1970, 30 % i 1976.

Tabell 1. Prosentvis fordeling av pensum innenfor de ulike områdene av pedagogikken ifølge planene 1958-1990. Grunnfag.

År	Psyko- logi	Didak- tikk	Norsk skole hist.	Ped. ide- hist.	Kom- par. ped.	Ped. sos.	Ped. fil.	Forsk. metoder	Pensum i alt
	%	%	%	%	%	%	%	%	Sider
1958	55	22	9	11	1	0	0	2	4.150
1965	54	16	4	10	3	0	0	7	4.650
1970	40	31	11	4	0	1	0	13	3.800
1975	31	30	11	8	2	4	6	8	4.050
1985	34	23	12	9	2	3	6	11	3.950
1990	30	31	10	6	2	6	6	9	3.600

Historiens plass i totalbildet

Den historiske pedagogikken utgjør i dag en mindre del av totalpensumet enn for 50 år siden. Spesielt på hovedfagsnivå har den ikke maktet å beholde posisjonen. Ser en hele pedagogikkstudiet under ett – embetsstudiet medregnet – blir svekkelsen av de historiske disiplinene enda mer markert.

<i>Tabell 2. Den historiske pedagogikkens del av pensum til bifag/mellomfag og hovedfag 1939-1990.</i>						
Studienivå	1939	1958	1965	1975	1985	1990
	%	%	%	%	%	%
Bifag/mellomfag	20	30	27	21*	23*	15
Hovedfag	-	22	9	10**	4**	4**

* grunnfag (valgfritt mellomfagstillegg) ** fellespensum

Vi skal nå se litt på de lærerressursene den pedagogiske historien har hatt, det faglige innholdet som har preget de tre historiedisiplinene og de lærebøkene som har blitt brukt.

Lærerne i historisk pedagogikk

PFI begynte sin virksomhet med to markante personligheter som lærere: professor Helga Eng og stipendiat Einar Høigård. Begge fikk imidlertid kort virketid: Eng på grunn av høy alder (hun nådde aldersgrensen i 1940), Høigård fordi han mistet livet i motstandskampen under krigen.

Einar Høigård (1907-1943) hadde en humanistisk bakgrunn: språklig-historisk embetseksamen med norsk som hovedfag fra 1934. Da han ble stipendiat i 1938 hadde han en større litteraturhistorisk produksjon bak seg, foruten at han var nesten ferdig med sitt hovedverk om Oslo Katedralskole. Som historiker var han høyt verdsatt ved Universitetet. Men han var også vel inne i psykologi, og han fikk ferdig manus til en lærebok i pedagogisk statistikk like før han ble arrestert i 1943 (boken var pensum på grunnfag til rundt 1960).

Høigård foreleste i både norsk skolehistorie, pedagogisk idéhistorie og statistikk. De som gikk på forelesningene hans kan fortelle at han var en høyt verdsatt foreleser. Undervisningen hans var preget av faglig grundighet og fast struktur.

Høigård døde etter arrestasjonen høsten 1943. Etter krigen fikk han doktorgraden post mortem.⁸ En kan ikke se at PFI var engasjert i den saken, heller ikke i det minneskriftet om ham som ble utgitt i 1965.⁹

Da Universitetet åpnet igjen etter krigen stod instituttet helt uten lærerkrefter i pedagogisk historie. De fleste studentene "snek" seg derfor inn til Herman Ruge, som foreleste i norsk skolehistorie i den samme bygningen.

Herman Ruge (1888-1976) var filolog og rektor ved Pedagogisk seminar 1937-1953. Han skal ha vært en fengslende foreleser, men manglet Høigårds faglige tyngde.

Det fantes imidlertid en skolehistoriker som Universitetet ikke ville benytte seg av: Torstein Høverstad. Han tok doktorgraden på Norsk Skulesoga i 1918, og fikk etter hvert en omfattende vitenskapelig produksjon bak seg. Etter krigen var han en eldre mann (65 år i 1945), men alderen var neppe årsaken til at han aldri var på tale som hjelpelærer (Helga Eng ble brukt som pensjonist i 8 år).

Hva så med den andre historiske hoveddisiplinen: *pedagogisk idéhistorie*? Som nevnt underviste Høigård i dette emnet. Det samme gjorde Helga Eng til hun gikk av i 1948. Etterfølgeren hennes, Johannes Sandven (1909-), foreleste over pedagogiske idéstrømninger i USA i 1947 og 1948. Etter den tid blev det ikke forelest i idéhistorie før Myhre blev hjelpelærer i 1953.

Reidar Myhre (1917-) ble cand.philol. med norsk som hovedfag i 1942. Etter flere år i skolen begynte han å studere pedagogikk, og tok magistergraden i 1953 på en avhandling om Holbergs pedagogiske idéer. Han var hjelpelærer til 1958, da hans engasjement ikke ble fornyet.¹⁰ Han skulle imidlertid senere komme til å prege pedagogikkstudiet langt sterkere som fraværende. Ingen forfatter har stått bak så mange pensumbøker ved PFI i 1970- og 80-årene som nettopp Reidar Myhre: i idéhistorie, skolehistorie, pedagogisk filosofi og didaktikk.

Komparativ pedagogikk kom inn i pensum til hovedfag i 1940-årene, og på nivået under (bifag) i 1950-årene. Disiplinen hadde imidlertid ingen lærerkrefter på denne tiden.

Den historiske pedagogikken var helt fra starten av anerkjent som en av hoveddisiplinene i pedagogikkstudiet. Det ble imidlertid ikke ført noen bevisst politikk fra instituttledelsens side for å sikre dette området av studiet kvalifiserte lærere. Det var som nevnt Høigård og ikke Eng som tok initiativet til en stipendiatstilling i historie i 1938. Den samme rekrutteringspolitikken kan merkes hos Sandven. Han bandt seg ikke til spesialområder, men vurderte personer og søkere først og fremst ut fra deres forskningsinnsats innenfor pedagogikk generelt, uten omsyn til områder. Derfor "åpne" utlysninger. De som ble tilsatt var derfor "generalister", men med den sterke stillingen *psykologien* hadde er det ikke å undres over at de fleste hadde en slik hovedbakgrunn. Dette gjaldt alle de tre første rekruttene fra rundt 1950: Hans-Jørgen Dokka (1913-), Eva Nordland (1921-) og Per Rand (1924-). Den førstnevnte brøt imidlertid med psykologien, og ble instituttets første faste lærer med pedagogisk historie som spesialområde.

Dokka tok magistergraden i 1949 på en testpedagogisk avhandling om utvelgning av elever til engelskundervisning. Noe press om å gå over til historisk pedagogikk var det ikke tale om. Snarere hadde nok de fleste regnet med at han ville fortsette slik han hadde startet. Da han fortalte Eng at han hadde søkt om forskningsstipend for å arbeide med historisk pedagogikk skal hun visstnok ha kommet med følgende sukk: "Ja, noen mener visst at veien tilbake er veien frem". Han gav seg i kast med allmueskolens historie i forrige hundreår, et arbeid han disputerte på i 1967.¹¹

Dokka har undervist en hel generasjon av studenter i norsk skolehistorie inntil han gikk av i 1980. Det var mange fellestrekk mellom ham og Høigård. Begge var høyt verdsatte forelesere, med faglig kvalitet som varemerke. Meget habile statistikere var de også. Da

Dokka ble innstilt som nummer én til dosentur i 1957 var det først og fremst hans bredde fra både psykologi og historie som gjorde utslaget.¹² Etter 1980 har ikke norsk skolehistorie hatt noen embetsstilling (dosenturet etter Dokka ble besatt med en psykolog/didaktiker).

I 1973 fikk den historiske pedagogikken en tilvekst ved at forskningsstipendiat Knut Tveit (1939-) ble ansatt som universitetslektor med skolehistorie som spesialfelt. Han har hatt spesielt ansvar for undervisningen i skolehistorie og i historisk forskningsmetode. Tveit tok doktorgraden på et tema fra eldre norsk skolehistorie i 1989.¹³

Med den sterke posisjonen *idéhistorien* hadde i pedagogikkstudiet helt fra starten av er det bemerkelsesverdig at det gikk hele 25 år før disiplinen fikk en fast lærer. Med unntak av de 5 årene Myhre var hjelpeleærer, ble idéhistorien inntil 1963 dekket av de lærerne som til en hver tid var ved instituttet. Da Myhre sluttet, ble Bjarne Bjørndal (1922-) ansatt som lektor. Han var den første didaktikeren ved instituttet, men han foreleste også noe i idéhistorie. Hans doktoravhandling er et studium av de pedagogiske dannelsesidealer i forrige hundreår.¹⁴

Helge Dahl (1921-) ble cand.philol. med norsk hovedfag i 1946. 7 år senere tok han magistergraden i pedagogikk på et skolehistorisk tema, og i 1958 forsvarte han en skolehistorisk avhandling for doktorgraden.¹⁵ I 1963 ble han så ansatt som universitetslektor i pedagogikk. To år senere ble han magister i idéhistorie. Han ble dosent i 1967 og professor i 1969, i begge tilfeller etter en generell utlysning i pedagogikk.

Dahl har en imponerende produksjon bak seg. Det meste av forskningen må nok karakteriseres som skolehistorie, men med en sterk idéhistorisk vinkling. Han har også gitt ut flere rene idéhistoriske arbeider.

Pedagogikkstudentene har først og fremst møtt Dahl som en fremragende foreleser: inspirerende og kunnskapsrik med stor bredde i orienteringen. Han har siden 1963 hatt hovedansvaret for undervisningen i både idéhistorie og pedagogisk filosofi, den første tiden også i komparativ pedagogikk.

Komparativ pedagogikk har aldri hatt noe forskningsbasert grunnlag ved PFI. I 35 år måtte studentene stort sett lese dette pensumet på egen hånd. Enkelte av instituttets lærere,

iblant inspirert av utenlandsopphold, ga noe undervisning hvis de hadde tid, det var alt. I 1973 ble Olav Sunnanå (1918-) ansatt som lektor, med hovedansvar for komparativ pedagogikk. Han er cand.philol. og har magistergrad på et skolehistorisk tema. Sunnanå – som gikk av i 1988 – har i årenes løp skrevet atskillig innenfor skolehistorie, idéhistorie og komparativ pedagogikk. I studieplanen av 1975 ble komparativ pedagogikk gjort til et underemne av norsk skolehistorie, trass i sterke protester fra historikerhold.¹⁶ Dette ble endret i 1990.

Pedagogisk psykologi fikk en “flying start” i forhold til den historiske pedagogikk fordi psykologien allerede var etablert på universitetsnivå. Helga Eng stod klar med kompetanse på professornivå, og andre lå like i vannskorpa. Situasjonen var en annen for pedagogisk historie. Høigård var i ferd med å bygge opp kompetansen da han så tragisk ble revet bort under krigen. Deretter gikk det over 10 år før en skolehistoriker ble ansatt, 20 år før det kom en idéhistoriker og nesten 30 år før det ble ansatt en lærer innenfor komparativ pedagogikk. Tabell 3 viser hvor små personalressurser den historiske pedagogikken har hatt og fremdeles har (i 1991 går Dahl for aldersgrensen). Det må imidlertid presiseres at bildet blir noe lysere hvis en også tar med lærere med historisk vinkling og kompetanse fra de andre pedagogiske disiplinene.

Blant “didaktikerene” må en først og fremst nevne Torstein Harbo (1927-), med doktorgrad innenfor norsk skolehistorie.¹⁷ Han har undervist i både skolehistorie og komparativ pedagogikk siden han ble professor ved PFI i 1983. Også førstemanuensis Bjørg Gundem (1927-) har en klar historisk tilnærming til didaktikken, noe hennes doktoravhandling i 1987 klart viser.¹⁸ Professor Bjarne Bjørndal er allerede nevnt.

Også blant “filosofene” finnes det historisk kompetanse: førsteamanuensene Lars Løvlie (1938-) og Erling Lars Dale (1946-). Et lyspunkt på rekrutteringsfronten er at instituttet har/nylig har hatt to vitenskapelige assistenter i idéhistorie: Sveinung Vaage (1951-) og Tor A. Knudsen (1935-).

Tabell 3. Antall lærere med historisk pedagogikk som hovedområde 1940-1990. (N: historisk pedagogikk, (N): alle lærerne).

År	Profes- sor		Dosen- ter		Lektor/ aman.		Lærere i alt		Stipen- diater		Hjelpe- lærere	
	N	(N)	N	(N)	N	(N)	N	(N)	N	(N)	N	(N)
1940	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0
1945	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
1950	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1
1955	0	1	0	0	1	1	1	2	0	1	1	3
1960	0	1	1	1	0	5	1	7	0	1	0	5
1965	0	1	1	3	1	13	2	17	0	2	0	5
1970	1	3	1	3	2	21	4	26	1	4	0	16
1975	1	4	1	5	2	16	4	25	0	7	0	-
1980	1	4	1	6	2	22	4	31	0	2	0	-
1985	1	11	0*		2	27	3	38	0	2	0	-
1990	1	11			1	23	2	34	0	11	0	-

* Dosenttittelen ble omgjort til professortittel 1.1.1985.

Verken instituttledelsen generelt, eller lærerne innenfor den historiske pedagogikken spesielt, har sett sitt ansvar for å sikre rekrutteringen av kvalifiserte lærere innenfor historieområdet. Alt for mye har vært overlatt til den enkelte rekrutts initiativ. Det er på høy tid at instituttet bryter denne 50-årige tradisjonen.

Lærebøkene i pedagogisk historie

Da den første planen for pedagogikkstudiet skulle utarbeides var psykologien i den heldige situasjonen at det allerede eksisterte flere lærebøker å velge mellom. De var først og fremst engelske og tyske, men det fantes også noen nordiske. Pedagogisk idéhistorie kunne også søke utenlands, mens dette av naturlige grunner ikke lot seg gjøre i norsk skolehistorie. Denne saken måtte vi ordne opp i selv, og vi maktet det dårlig. Norske skolehistorikere var som nevnt få. Videre prioriterte de fleste egen forskning framfor å skrive lærebøker. Skolehistorien har heller aldri fått nevneverdig hjelp av *generelle* historikere. Mangelen gikk i første rekke ut over studentene. De hadde dyktige forelesere, men dårlige lærebøker. Svikten i lærebøker er hovedårsaken til at norsk skolehistorie aldri har fått fotfeste på høyere nivå av studiet.

De første 30 årene ble lærebøkene i idéhistorie på de lavere nivåene hentet fra alle de nordiske land unntatt Island: "Pedagogikkens historia" (1934) av finnen K. Ottelin, "Pedagogikkens historia" (1941) av svensken J. Landquist, "Billeder av dannelsesarbeidets historie" (1910-20) og "Pedagogisk idébrytning i USA" (1949) av nordmanden J. Sandven og endelig "Opdragelsens Historie" (1956-59) av dansken K. Grue-Sørensen.

Sandvens "idébrytning" var pensum på grunnfag i hele 25 år (til 1975). Den gav et grundig innsyn i mellomkrigstidens pedagogiske debatt i USA. Bøkene til Grue-Sørensen var pensum på både grunn- og mellomfag i 15 år. Han var klassikeren innen idéhistorie inntil Myhre tok over midt i 1970-årene.

I 1964 gav Reidar Myhre ut sin første pedagogiske idéhistorie. Den fikk umiddelbart innpass i læreskolene, og i 1960 ble den innført på grunnfag. I 1976 ble den delt i to (tiden før og etter 1850), og i 1988 igjen samlet til én bok under tittelen "Grunnlinjer i pedagogikkens historie". I denne utgaven er stoffet sterkt beskåret: i hver epoke er hovedvekten lagt på den/de som bringer noe vesentlig nytt. Videre er det 20. århundre mye sterkere vektlagt enn tidligere. Boken hviler på Myhres lange erfaring som idéhistoriker. Neppe noen annen pedagog i vårt land ville ha vært i stand til å skrive en bok som denne.

På hovedfagsnivå har læreboken framfor noen vært "A History of the Problems of Education" av J. S. Brubacher, første gang utgitt i 1947. Boken er tematisk disponert, og gav derfor studentene en ny vinkling i forhold til den kronologiske de hadde møtt på lavere nivå. 2. utgave fra 1966 ble ikke trykket opp igjen, og ved planrevisjonen i 1982 forsvant både Brubacher og idéhistorien ut av hovedfaget.

Pedagogikkstudiet startet i 1938 uten noen brukbar lærebok i *norsk skolehistorie*. Einar Høigård rakk ikke å skrive ferdig skolehistorien sin før han døde i 1943. Da krigen var over, leverte enken hans manuskriptet til Herman Ruge. Han fullførte arbeidet, og "Den norske skoles historie" så dagens lys i 1947. Boka kom siste gang i 1971 (ajourført av K. I. Hansen), og var pensum på grunnfag helt til planrevisjonen i 1990. Da var den ikke lenger å få tak i. Den har i meget sterk grad preget norske fagpedagogers oppfatning av hva skolehistorie er.

“Den norske skoles historie” var et pionerarbeid da den kom. Svakheten ved den var at den aldri ble *fornyert*: den fikk bare ajourførte *tillegg* etter som tiden gikk. Boken har vært nesten upåvirket av den skolehistoriske forskningen i etterkrigstiden, særlig doktorgradsavhandlingene. Dette gjelder imidlertid ikke de nye lærebøkene som gradvis erstattet Høigård og Ruge i 1980-årene.

I 1972 kom “Vår nye skole” av Hans-Jørgen Dokka, senere endret til “Reformarbeid i norsk skole” i etterkrigstiden. I forbindelse med 250-årsjubileet i 1989 skrev han grunnskolen historie: »En skole gjennom 250 år«. Begge disse arbeidene er for tiden pensum på grunnfag. Dokka har helt spesielle forutsetninger for å skrive disse bøkene. Han kjenner hele skolens historie bedre enn noen annen, og som “Mønsterplanens far” har han også vært aktiv deltaker i skoleutviklingen.

Komparativ pedagogikk kom inn i pensum midt i 1950-årene. På grunnfag har det stort sett dreiet seg om skolen i de nordiske land. Siden 1975 har de publikasjonene som Nordisk Ministerråd har gitt ut om skolen i Norden vært pensum.

På høyere nivå har også andre land enn de nordiske vært trukket inn (f.eks. Sovjet på mellomfag fra 1990). Fra 1975-1990 var “Komparativ pedagogikk” av den nordiske trio K. Grue-Sørensen, P. Rand og U. Dahlöf pensum.

Forskningsmetoder har med tiden fått en stadig sterkere posisjon i pensum: på grunnfag (tabel 1) og enda mer på høyere nivåer (p.t. 1/3 av fellespensum på hovedfag). *Historisk* forskningsmetode har imidlertid spilt en beskjeden rolle (p.t. 7 % av metodepensumet på grunn- og hovedfag).

På grunnfag tok det 37 år før historisk metode i det hele kom inn i metodepensumet. Siden 1979 har en artikkel av Knut Tveit om “Historisk forskningsmetode” vært pensum. På hovedfag har en brukt lærebøker i generell historisk metode.

Særtrekk ved innholdet i den historiske pedagogikken

Pedagogisk idéhistorie har tradisjonelt hatt en sterk stilling i pedagogikkstudiet. Bak dette ligger en sterk tro på idéene som påvirkere og drivkrefter i pedagogikken generelt og i skoleutviklingen spesielt. Skolehistorien bekrefter dette med all tydelighet. Den har i hovedsak beskjeftiget seg med å gjøre rede for de politiske og pedagogiske idéene som lå bak skolereformene. Dette har ført til en skolehistorie sett “ovenfra”, i lovgiverperspektiv. Økonomiske forhold er i liten utstrekning trukket inn, og hvordan skolen tok seg ut “nedenfra” vet vi lite eller ingen ting om.

Det mest spennende for historisk pedagogikk siden 1970-årene har vært utfordringen fra sosiologien. Utdanningssosiologien f.eks. har revet grunnen bort under mange skolepolitiske illusjoner som tradisjonell skolehistorie har vært med på å bygge opp. Siden 1973 har professor Anton Hoëm (1931-) hatt hovedansvaret for sosiologien ved PFI. I hans forskning er sosiologien historisk og historien sosiologisk, og begge tjener langt mer på samarbeid enn konflikt. Det var derfor et kunstgrep da sosiologien i 1990 organisasjonsmessig ble overflyttet fra historieområdet til psykologien.

Studentavhandlinger i historisk pedagogikk

Hvordan har så *studentene* opplevd den historiske pedagogikken sammenlignet med de andre områdene av pedagogikken? Det er neppe tvil om at foreleserne har vært fullt på høyde, *kvalitativt* sett. Lærebøkene har vært ujevne. Til eksamen har den historiske pedagogikken alltid hatt en rimelig plass, i alle fall når det gjelder skole- og idéhistorie. Komparativ pedagogikk har vært mer anonym.

Studentenes prioriteringer kommer til syne ved valg av eksamensoppgaver (i den grad det har vært valgfrihet), semesteroppgaver, fordypningsområder og ikke minst når det gjelder tema for den vitenskaplige avhandlingen.

Tabell 4. Studentavhandlinger i historisk pedagogikk 1938-1990.

Periode	Hovedoppgave			Magistergradsoppgave			Hist. ped.		Ped. to- talt
	Sk. hist.	Idé- hist.	Komp. ped.	Sk. hist.	Idé- hist.	Komp. ped.	ialt	%	
	N	N	N	N	N	N	N	%	
1939-49	0	0	0	3	1	0	4	15	26
1950-59	6	2	1	8	3	1	21	28	76
1960-69	31	9	9	5	3	1	58	31	189
1970-79	58	14	22	0	0	0	94	19	483
1980-89	23	12	10	0	0	0	45	9	476
Totalt	118	37	42	16	7	2	222	18	1250

I tabellen ovenfor har fordelingen mellom skole- og idéhistorie iblant vært vanskelig, men hovedtendensen er klar. Komparativ pedagogikk omfatter alle oppgaver som går på skoleforhold i andre land, med og uten komparasjon.

De siste 20 årene har det vært en markert nedgang i antall studenter som har valgt å skrive en historisk avhandling. Det er flere faktorer som har bidratt til denne utviklingen. Embetsstudiet har erstattet magistergradsstudiet, og som nevnt ovenfor har den historiske pedagogikken stått relativt svakt der. Også innføringen av det sosialpedagogiske studiet svekket historien, relativt sett. Men nedgangen i absolutt studenttall kan ikke forklares på annen måte enn ved mangler ved den historiske pedagogikken selv. Å snu denne utviklingen blir den store utfordringen i 1990-årene.

Noter

1. Torstein Harbo: *Teori og praksis i den pedagogiske utdannelse. Studier i norsk pedagogikk 1818-1922*. Oslo 1969, p. 212, 227ff.
2. Helge Dahl: Pedagogisk Forskningsinstitutt. Trekk fra dets historie og arbeidsfelt, i Helge Dahl m.fl. (red.): *Pedagogikkens søkelys. Festskrift til professor Johs. Sandven*. Oslo (1979), p. 20.
3. Helga Eng: Den pedagogiske psykologis stilling i vår tid, i *Norsk pedagogisk årbok*, Levanger (1925), p. 35.
4. *Universitetet i Oslo*. Årsberetning (1937-38), p. 215ff.
5. Torstein Harbo: Den første studieplanen i pedagogikk i Norge, i Skolen 1986. *Årbok for norsk skolehistorie* (K. Jordheim, red.). Oslo (1986), p. 45ff.
6. Den første studieplanen i pedagogikk (1939) i Utkast nr. 3, PFI, UiO, p. 1.
7. Harbo, op.cit (1986), p. 55.
8. Einar Høigård: *Oslo katedralskoles historie*, Oslo (1942).
9. Einar Høigård: *Et minneskrift*. Utgitt av Norges lærerinneforbund, Norges lærerlag, Oslo (1965).
10. Oddbjørn Evenshaug: Pedagogikk som studiefag ved Universitetet i Oslo i 1960- og 1970-årene, i Oddbjørn Evenshaug m.fl. (red.) *Pedagogikk og lærerutdanning. Aktuelle idébrytninger (tilegnet Reidar Myhre)*, Tano, Oslo, p. 133f.
11. Hans-Jørgen Dokka: *Fra allmueskole til folkeskole*, Bergen (1967).
12. *Universitetet i Oslo*. Årsberetning (1956-57), p. 134ff.
13. Knut Tveit: *Allmueskolen på austlandsbygdene 1730-1830*, PFI (1989).
14. Bjarne Bjørndal: *Frå formaldaning til allmenndaning*, Stavanger (1964).
15. Helge Dahl: *Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814 til 1905*, Oslo (1957).
16. Arkiv PFI, (1975), mappe 331.
17. Harbo op.cit. (1969).
18. Bjørg Gundem: *Engelskfaget i folkeskolen. Påvirkning og gjennomslag 1870-1970*, Oslo (1989).